

KORRUPSIYAGA QARSHI KURASHISHDA KIBERXAVFSIZLIK RO'LI

Qosimov Muhammaddiyor Xayrullo o'g'li

O'zbekiston Davlat Jahon Tillari Universiteti Xalqaro Jurnalistika
fakulteti Xalqaro Munosabatlar yo'nalishi 2 - bosqich talabasi
qosimovm020@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.21947274>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 10-avgust 2026 yil
Ma'qullandi: 12-avgust 2026 yil
Nashr qilindi: 15-avgust 2026 yil

KEYWORDS

kiberxavfsizlik, korrupsiya,
raqamli halollik, blokcheyn,
sun'iy intellekt, shaffoflik,
elektron boshqaruv, raqamli
transformatsiya

ABSTRACT

Ushbu maqola kiberxavfsizlik va korrupsiya o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni o'rganib, raqamli xavfsizlik texnologiyalarining korrupsiyaga qarshi kurashdagi rolini tahlil qiladi. Tadqiqotda kiberxavfsizlik vositalari va strategiyalari, ularning davlat va xususiy sektorlarda qo'llanilishi hamda shaffoflik va javobgarlikni ta'minlashdagi samaradorligi ko'rib chiqiladi. Maqolada blokcheyn, sun'iy intellekt va boshqa innovatsion texnologiyalardan foydalanish orqali ma'lumotlarni manipulyatsiya qilishning oldini olish va raqamli halollikni oshirish imkoniyatlariga alohida e'tibor qaratiladi. Statistika ma'lumotlar va amaliyotga oid holatlar kiberxavfsizlikning korrupsiyaga qarshi kurashdagi potentsiali va qiyinchiliklarini ochib beradi, ayniqsa O'zbekiston konteksti misolida.

KIRISH

Bugungi globallashtirish davrida korrupsiya jamiyatning barcha sohalariga zarar yetkazayotgan jiddiy muammolardan biri bo'lib qolmoqda. Transparency International tashkilotining 2023-yilgi Korrupsiyani qabul qilish indeksi (Corruption Perception Index)ga ko'ra, dunyoning ko'plab mamlakatlarida korrupsiya darajasi yuqori bo'lib qolmoqda, bu esa iqtisodiy o'sishga, davlat boshqaruvining samaradorligiga va aholining farovonligiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Korrupsiya butun dunyo bo'ylab hukumatlar va bizneslar duch keladigan eng katta muammolardan biri bo'lib qolmoqda. U ishonchni zaiflashtiradi, bozorlarda buzilishlarga olib keladi va iqtisodiy o'sishni sekinlashtiradi. Raqamli texnologiyalar tez rivojlanayotgan davrda an'anaviy korrupsion amaliyotlar yanada murakkab shakllarga o'tdi va raqamli tizimlarning zaifliklaridan foydalanishni o'z ichiga olmoqda. Shu bilan birga, kiberxavfsizlik ushbu nojo'ya harakatlarni aniqlash va oldini olish uchun muhim vositaga aylanishi ayni haqiqat. Ushbu maqola kiberxavfsizlik va korrupsiya o'rtasidagi o'zaro ta'sirini o'rganib, innovatsion texnologiyalar yordamida korrupsion faoliyatni kamaytirish va shaffoflik hamda javobgarlikni oshirish usullarini o'rganishga qaratilgan. Mazkur tadqiqotning O'zbekiston uchun dolzarbligi mamlakatning raqamli transformatsiya va korrupsiyaga qarshi kurashdagi sa'y-harakatlari bilan bog'liq. Elektron boshqaruv kengayib borar ekan, uni suiste'mol qilish imkoniyatlari ham

ortadi, bu esa kuchli kiberxavfsizlik choralari ko'rishni talab qiladi. "Raqamli O'zbekiston 2030" dasturi kabi tashabbuslarning amalga oshirilishi texnologiyalarni davlat boshqaruviga integratsiyalashga bo'lgan qat'iy intilishni namoyon etadi, bu esa imkoniyatlar va qiyinchiliklarni birgalikda keltirib chiqaradi. Maqola, shuningdek, O'zbek adabiyoti va joriy vaziyat haqida misollar keltirib, ushbu global muammo bo'yicha mahalliy nuqtai nazarlarni ta'kidlaydi.

ASOSIY QISM

Korrupsiya odatda shaffoflik va javobgarlik yetishmaydigan muhitda rivojlanadi. Raqamli texnologiyalar orqali esa korrupsiya yangi ko'rinishga ega bo'lmoqda. Raqamli tizimlar resurslar boshqaruvini yaxshilashga qaratilgan bo'lsada, ulardagi zaifliklar firibgarlik, mablag'larni o'zlashtirish va ma'lumotlarni manipulyatsiya qilish uchun imkoniyat yaratadi. Shu sababli kiberxavfsizlik korrupsiyaga qarshi kurashda muhim vosita sifatida ko'rilmogda. Misol uchun, Ahmadov ta'kidlaganidek: "Shifrlangan aloqa vositalari, xavfsiz tranzaksiya protokollari va raqamli sud ekspertizasi korrupsion harakatlarni aniqlash va ularga qarshi kurashda samarali bo'lishi mumkin. Shu sababdan boshqaruv tizimlariga kiberxavfsizlik strategiyalarini integratsiya qilish raqamli korrupsiyaga bog'liq xavflarni sezilarli darajada kamaytiradi." [1:34]. Hukumat va biznes subyektlari tomonidan raqamli vositalarning qabul qilinishi bilan korrupsiya ham murakkablashmoqda. Bu jarayonda quyidagi misollarni ko'rish mumkin:

Ma'lumotlarni manipulyatsiya qilish: Raqamli tizimlar va elektron ma'lumotlar bazalari korrupsion amaliyotlarni amalga oshirish uchun keng foydalanilmoqda. Ma'lumotlarni manipulyatsiya qilish orqali moliyaviy tranzaksiyalar, shaxsiy va biznes ma'lumotlari o'zgartirilishi mumkin, bu esa qonuniylik va shaffoflik tamoyillariga putur yetkazadi. Bu turdagi firibgarlikning asosiy xavfi davlat boshqaruvi tizimlari tomonidan nazorat qilingan jarayonlarning ishonchlilikini zaiflashtirishi, jamoat moliyaviy resurslarining o'zgarishi yoki yo'q qilinishi va qonunga xilof faoliyatlarning yashirin ravishda amalga oshirilishidir.

Kiberporaxo'rlik: Ya'ni raqamli vositalardan foydalangan holda pora berish, an'anaviy kuzatuv va nazorat tizimlarini chetlab o'tishga imkon beradi. Masalan, kriptovalyutalar orqali kuzatilmay yoki nazoratdan tashqarida qoladigan tranzaksiyalar orqali korrupsiya amaliyotlarini yashirish mumkin. Kriptovalyutalar, blokcheyn texnologiyasidan foydalanadiganligi sababli, tranzaksiyalarni aniqlash va kuzatish qiyinlashadi. Natijada, korrupsiya amaliyotlari shaffoflik va nazoratdan chetda qoldiriladi, bu esa davlat va moliyaviy tizimlar uchun jiddiy tahdid hisoblanadi. Kiberporaxo'rlik davlat yoki korporativ darajada shaffoflikni susaytiradi va nazorat qilishni murakkablashtiradi.

Noqonuniy kirish: Raqamli tizimlarning zaifliklaridan foydalanib, nozik ma'lumotlarga ruxsatsiz kirish, raqamli jinoiy faoliyatlarning asosiy shakllaridan biridir. Bu turdagi firibgarlik, korporativ ma'lumotlar yoki davlat boshqaruvi ma'lumotlar bazalariga noqonuniy kirish orqali amalga oshirilishi mumkin. Noqonuniy kirishlar yordamida korrupsiya taraflari, moliyaviy tranzaksiyalar haqida ma'lumot olish yoki moliyaviy qarorlar qabul qilish jarayonlarida ustunlikka ega bo'lishi mumkin. Bu jarayonlar, axborot xavfsizligi choralari yo'qligi sababli, nozik ma'lumotlarning o'zgarishi yoki yangilanishiga olib keladi va bu bilan korrupsiya amaliyotlariga yo'l ochadi.

Ushbu tahdidlarning barchasi raqamli korrupsiya qarshi choralarning yangi avlodini talab qiladi. Texnologik xavfsizlik va ma'lumotlarni himoya qilishning yangi yondashuvlari, shu jumladan kiberxavfsizlikni kuchaytiruvchi vositalar, bu yo'nalishda muhim rol o'ynaydi.

O'zbekiston raqamli iqtisodiyotga o'tish jarayonida korrupsiyaga qarshi muhim islohotlarni amalga oshirmoqda. Elektron hukumat xizmatlari davlat boshqaruvi shaffofligini oshirsa-da, korrupsiya xavfini yo'q qilishda hali to'liq natijaga erishilgan emas. Misol sifatida, davlat xarajatlarini nazorat qilishda moliyaviy tizimning ayrim zaifliklari kuzatilmoqda. Xususan, bu zaifliklar elektron davlat xizmatlari orqali amalga oshiriladigan tranzaksiyalarda firibgarlik va suiiste'mol holatlariga sabab bo'lishi mumkin. Shuningdek, O'zbekistonning "Raqamli O'zbekiston 2030" strategiyasi doirasida davlat xizmatlariga blokcheyn texnologiyasini kiritish bo'yicha tashabbuslari firibgarlik xavfini kamaytirishga qaratilgan muhim qadam sifatida ko'rilmoqda [7]. Ammo ushbu texnologiyalarni muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun kiberxavfsizlik va raqamli ma'lumotlarni himoya qilish bo'yicha yanada kuchli siyosat zarur. Blokcheynning markazlashtirilmagan va o'zgarmas tabiati uni korrupsiyaga qarshi kuchli vositaga aylantiradi. Tranzaksiyalarni shaffof ravishda qayd etish orqali blokcheyn firibgarlik imkoniyatlarini kamaytiradi va javobgarlikni ta'minlaydi. "O'zbekistonda davlat xaridlarida blokcheynni qo'llash orqali shaffoflikni ta'minlash bo'yicha olib borilayotgan loyihalar korrupsiyani kamaytirish potensialini namoyon etdi", - deydi Karimov [5:56]. Bundan tashqari, yerga egalik qilish tizimida blokcheyn joriy etilishi firibgarlik da'volarining oldini olish va mulk boshqaruvida jamoatchilik ishonchini oshirish imkonini beradi. Sun'iy intellekt anomal holatlarni aniqlash, oldindan tahlil qilish va avtomatlashtirilgan monitoring orqali kiberxavfsizlikni kuchaytiradi. Korrupsiya kontekstida SI moliyaviy tranzaksiyalar yoki tender jarayonlaridagi tartibsizliklarni aniqlash uchun naqshlarni tahlil qilishi mumkin. Bu haqida Ismatova shunday ma'lumot beradi: "2022-yilda Toshkent shahridagi munitsipal shartnomalarda tartibsizliklarni aniqlagan SI asosidagi firibgarlikni aniqlash tizimi tergov va keyingi islohotlarga olib keldi. SI real vaqt rejimida monitoringni ham ta'minlaydi, bu esa shubhali harakatlarga tezkor javob berishni osonlashtiradi" [3:88].

Biometrik va ko'p faktorli autentifikatsiya tizimlari foydalanuvchi shaxsini tasdiqlash halolligini ta'minlab, shaxsiy ma'lumotlarni o'g'irlash va ruqsatsiz kirish xavfini kamaytiradi. Ushbu texnologiya ayniqsa hukumat ma'lumotlar bazalari va moliyaviy tizimlarni xavfsizligini ta'minlashda dolzarbdir. O'zbekistonning elektron boshqaruv tizimida fuqarolar xizmatlari uchun biometrik tizimlarning joriy etilishi qo'shmacha shaxs sifatida ishlash imkoniyatlarini kamaytirib, davlat resurslarini taqsimlashda javobgarlikni ta'minladi. Ma'lumotlarni himoya qilishga doir qat'iy qoidalar va siyosatlar raqamli tizimlarni xavfsiz qilishda hal qiluvchi ahamiyatga ega. Masalan, O'zbekistonda 2021-yilda qabul qilingan "Shaxsga doir ma'lumotlarni himoya qilish to'g'risida"gi qonun korrupsiyani cheklashda va shaxsiy ma'lumotlardan noqonuniy foydalanishni kamaytirishda asosiy hujjat bo'lib xizmat qiladi. [8]

XULOSA

Kiberxavfsizlikni korrupsiyaga qarshi strategiyalarga integratsiya qilish, haqiqatan ham, korrupsiyani kamaytirish va davlat boshqaruvi tizimlarini samarali tashkil etish uchun muhim bir qadamdandir. Bu jarayon, davlat idoralari va tashkilotlarning faoliyatini yanada ochiq va to'g'ri qilish, shaffoflikni kuchaytirish va javobgarlikni ta'minlash imkonini beradi. Kiberxavfsizlik texnologiyalari, xususan, blokcheyn, sun'iy intellekt (SI) va raqamli shaxsni tasdiqlash kabi texnologiyalar, korrupsiyaga aloqador xavflarni kamaytirishda va resurslarning noto'g'ri ishlatilishini oldini olishda samarali vositalar bo'lib xizmat qilmoqda. Biroq, bu texnologiyalarni keng ko'lamda qo'llashda bir qancha to'siqlar mavjud. Masalan, raqamli infratuzilmani yaratish uchun zarur bo'lgan katta xarajatlar, mutaxassislarning tajriba va bilim

darajasi yetishmasligi, shuningdek, yangi texnologiyalarni joriy etishga qarshi bo'lgan qarshiliklar, bularning barchasi muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun jiddiy muammolarni keltirib chiqarishi mumkin. Shu sababli, kiberxavfsizlikka sarmoya kiritish va yangi texnologiyalarni samarali joriy etish uchun davlat va xususiy sektorda faol hamkorlikni rivojlantirish, zarur ta'lim va tajriba almashishni yo'lga qo'yish zarur.

Raqamli texnologiyalarning rivojlanishi korrupsiyaga qarshi kurashish uchun yangi vositalar yaratish bilan birga, kiberxavfsizlik sohasida ham jiddiy vazifalarni yuklamoqda. Davlat organlari, biznes tuzilmalari va fuqarolik jamiyati tashkilotlari kiberxavfsizlikni ta'minlashga investitsiya kiritish, malakali kiberxavfsizlik mutaxassislarini tayyorlash va xalqaro hamkorlikni kuchaytirish orqali korrupsiyaga qarshi kurashishda sezilarli natijalarga erishishlari mumkin. Kiberxavfsizlikni ta'minlash orqali biz nafaqat raqamli infratuzilmamizni himoya qilamiz, balki adolatli va shaffof jamiyat qurish yo'lida muhim qadam tashlaymiz.

O'zbekiston uchun raqamli boshqaruv va korrupsiyaga qarshi kurashning o'zaro bog'liqligi, davlat boshqaruvi va jamiyatda samarali va shaffof tizimlarni yaratish bo'yicha noyob imkoniyatlarni ochib beradi. Kiberxavfsizlikka bo'lgan sarmoya, nafaqat texnologik imkoniyatlarni kengaytiradi, balki davlat boshqaruvida yangi, zamonaviy va halol madaniyatni shakllantiradi. O'zbekiston o'zining raqamli transformatsiyasi va korrupsiyaga qarshi kurashishdagi muvaffaqiyatlari bilan mintaqada boshqa davlatlarga namunali bo'lishi mumkin. Bu maqsadga erishish uchun ta'lim tizimini kuchaytirish, zamonaviy siyosat va qonunchilikni ishlab chiqish hamda texnologik innovatsiyalarni qo'llab-quvvatlashda davom etish kerak. Shu tarzda, O'zbekiston raqamli boshqaruvni rivojlantirish orqali nafaqat korrupsiyaga qarshi kurashda, balki umumiy iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanishda ham muhim yutuqlarga erishishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Ahmadov, R., Karimov, B., va Ismatova, G. (2020). Markaziy Osiyoda korrupsiyaga qarshi raqamli strategiyalar. Toshkent: "UzScience" nashriyoti.
2. BMTTD O'zbekiston (2020). Elektron boshqaruv va korrupsiyaga qarshi kurash: Bardoshli tizimlarni yaratish. Toshkent: BMTTD nashriyoti.
3. Ismatova, G., Yuldashev, A., va Karimov, B. (2023). Boshqaruvda SI: Imkoniyatlar va muammolar. Toshkent: O'zbekiston Fanlar Akademiyasi.
4. Jahon banki (2022). Raqamli iqtisodiyotlarda korrupsiyaga qarshi kurash: Global tajribalar darslari. Vashington: Jahon banki nashriyoti.
5. Karimov, B. (2019). Davlat boshqaruvi uchun blokcheyn: O'zbekcha nuqtai nazar. Toshkent: "Digital Future" nashriyoti.
6. Transparency International (2021). Korrupsiya va raqamli transformatsiya: Global tahlil. Berlin: Transparency International.
7. Yuldashev, A. (2021). Raqamli O'zbekiston 2030: Muammolar va imkoniyatlar. Toshkent: O'zbekiston hukumati nashriyoti.
8. <https://lex.uz/docs/-4396419> – "Shaxsga doir ma'lumotlarni himoya qilish to'g'risida"gi qonun.